

Jaderná energetika (JE)

Pavel Zácha
2015-02

2. Základní poznatky z jaderné fyziky

Struktura atomu

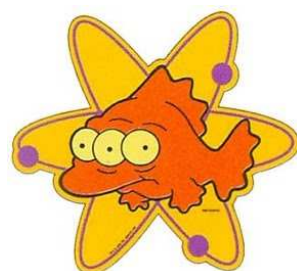
Jaderné síly, stabilita jader

Vazebná energie

Radioaktivita

Jaderné reakce

Kvantifikace neutronů

2.1 Struktura atomu

Tab. 2.1. Fyzikální konstanty používané v jaderné fyzice

Náboj elektronu	$1 e = 1,602189 \times 10^{-19} \text{ C}$
Univerzální hmotnostní jednotka	$1 u = 1,66053 \times 10^{-27} \text{ kg}$ *)
Elektronvolt	$1 \text{ eV} = 1,6021892 \times 10^{-19} \text{ J}$ **)
Energie odpovídající hmotnosti 1 u	$1 u = 931,481 \text{ MeV}$

*) univerzální hmotnostní jednotka byla zvolena jako jedna dvanáctina hmotnosti izotopu uhlíku C12.

***) energie jednoho elektronvoltu se přesně rovná pohybové energii elektronu, kterou získá při průchodu potenciálním rozdílem 1 V.

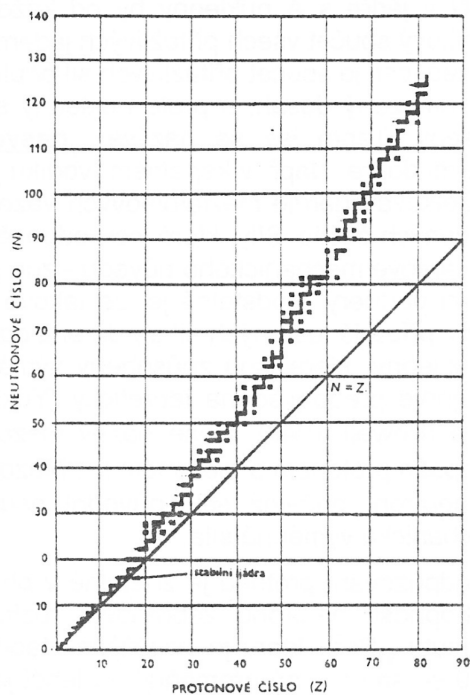
Rozměr atomu: 10^{-10} m

Rozměr jádra: 10^{-15} až 10^{-14} m

Tab.2.2. Hmotnosti a náboje vybraných částic

Částice	Hmotnost	Náboj
	u	e
elektron	$5,48593 \times 10^{-4}$	-1
proton	1,00727647	+1
neutron	1,00866527	0
deuteron	2,013553	+1
α částice	4,001506	+2

2.2 Jaderné síly, stabilita jader

Obr.2.5. Neutron-protonový diagram pro stabilní nuklidy.

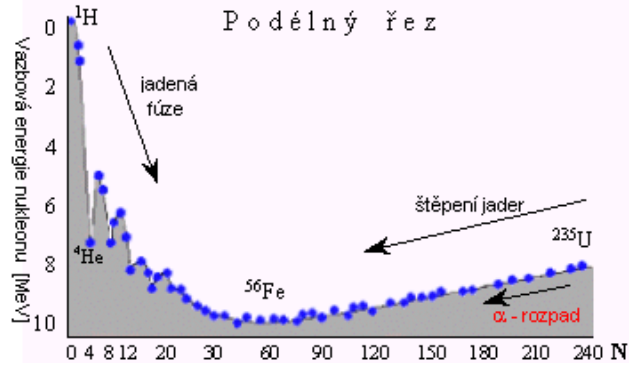
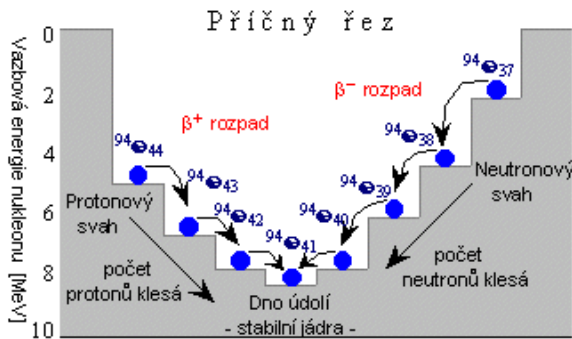
Síly v atomu:

- přitažlivé
  - gravitační
  - jaderné (gr. $\times 10^{39}$) – působí mezi nukleony
- odpudivé
  - elektrostatické (gr. $\times 10^{37}$) – působí mezi protony

2.3 Vazebná energie

- je energie, kterou bychom museli dodat, aby se jádro rozdělilo na Z protonů a N neutronů ($N=A-Z$)

$$E = m \cdot c^2$$

Energetická bilance vazby atomových jader

<http://astronuklfyzika.cz/JadRadFyzika2.htm>

Syntéza lehkých jader

- princip tokamaku

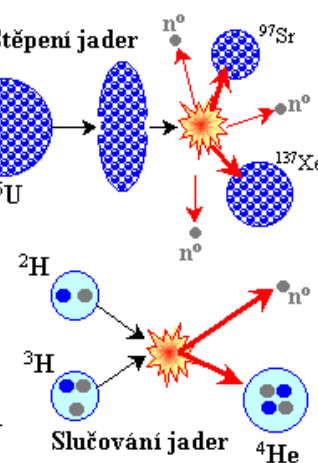
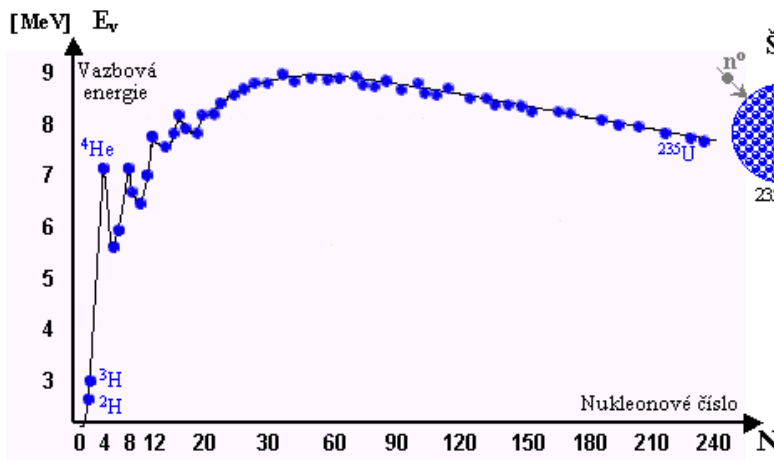
Štěpení těžkých jader

- princip jaderných reaktorů

2.3 Vazebná energie

- je energie, kterou bychom museli dodat, aby se jádro rozdělilo na Z protonů a N neutronů ($N=A-Z$)

$$E = m \cdot c^2$$

Vazebná / vazbová energie jádra vztažená na 1 nukleon

<http://astronuklfyzika.cz/JadRadFyzika2.htm>

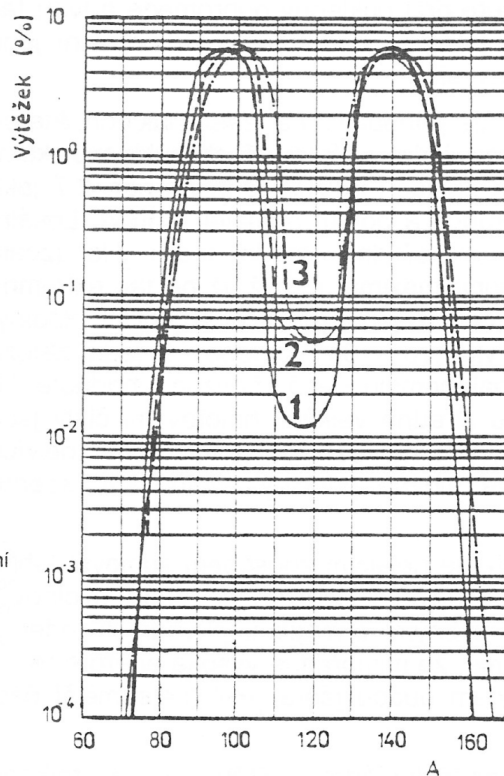
Syntéza lehkých jader

- princip tokamaku

Štěpení těžkých jader

- princip jaderných reaktorů

2.3 Vazebná energie

Obr.2.8. Výtěžek produktů štěpení
 1 - U233
 2 - U235
 3 - Pu239

2.4 Radioaktivita

Radioaktivita

– rychlost rozpadu jader radioaktivního materiálu (počet rozpadů za jednotku času)

Radioaktivní rozpad

– samovolná přeměna jádra, při níž se emitují α , β nebo γ

Rozpadová konstanta

– míra pravděpodobnosti, že se určité jádro rozpadne za 1s (funkcí druhu jádra)

Poločas přeměny / rozpadu

– doba, za kterou klesne počet radioaktivních jader na polovinu

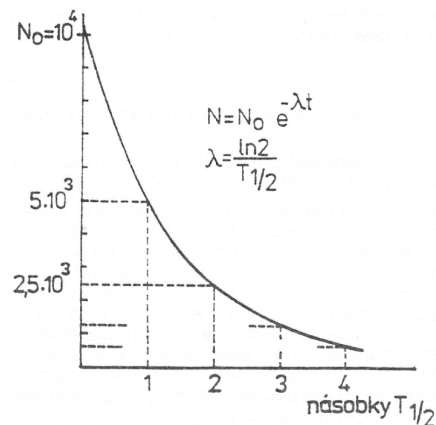
Střední doba života (izotopu)

- převrácená hodnota jeho pravděpodobnosti rozpadu za čas

Rozpad α

Rozpad β

Rozpad γ

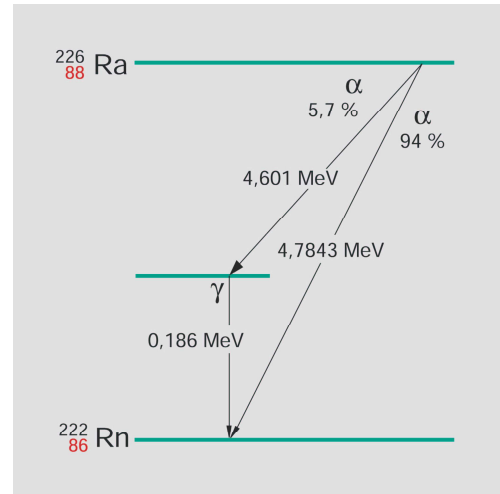
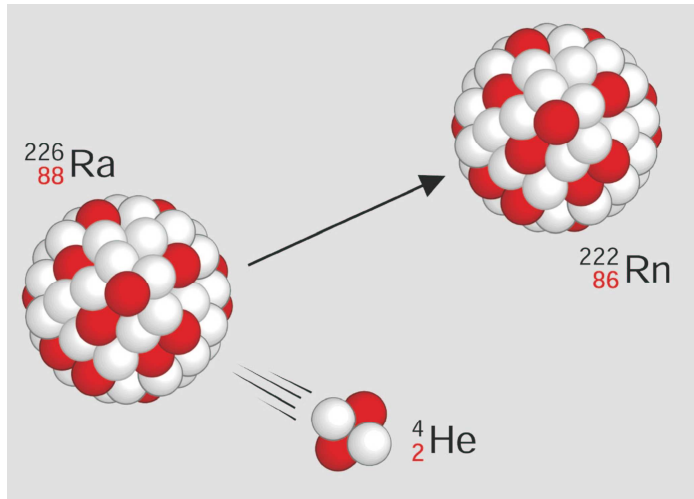

Obr.2.9. Počet jader radioaktivního izotopu klesá exponenciálně s časem

2.4 Radioaktivita

Rozpad α

- prostředek zvyšování stability u velmi těžkých jader
- málo pronikavé (náboj +2e)

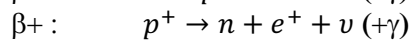
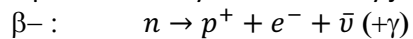
Quelle: Informationskreis KernEnergie

Quelle: Informationskreis KernEnergie

2.4 Radioaktivita

Rozpad β

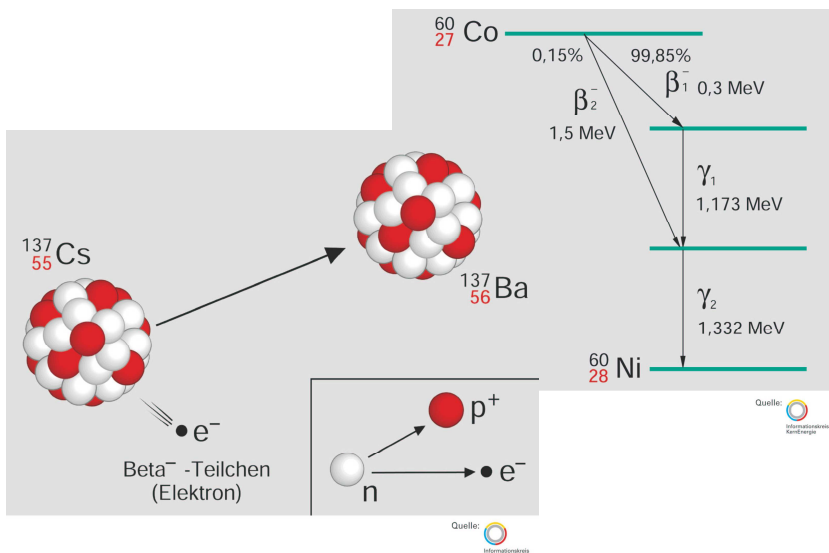
- prostředek zvyšování stability jader

- málo pronikavé (náboj +1e)

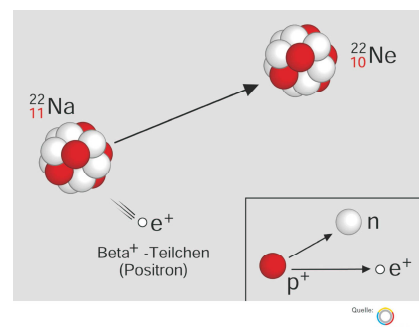
- jádra, která mají nadbytek neutronů

- jádra, která mají nadbytek protonů

Quelle: Informationskreis KernEnergie

Quelle: Informationskreis KernEnergie

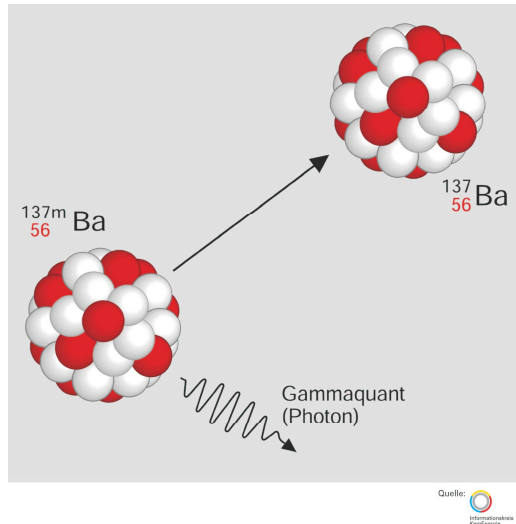

Quelle: Informationskreis KernEnergie

2.4 Radioaktivita

Rozpad γ

- prostředek zvyšování stability - jádro se vrací zpět do (nové) energetické hladiny
- nemá náboj – vysoce pronikavé záření

2.5 Jaderné reakce

Jaderná reakce

- interakce mezi jádrem a dopadající částicí, nebo mezi dvěma jádry

Mikroskopický účinný průřez σ [m^2]

- terčová plocha jednoho jádra

Makroskopický účinný průřez Σ [m^{-1}]

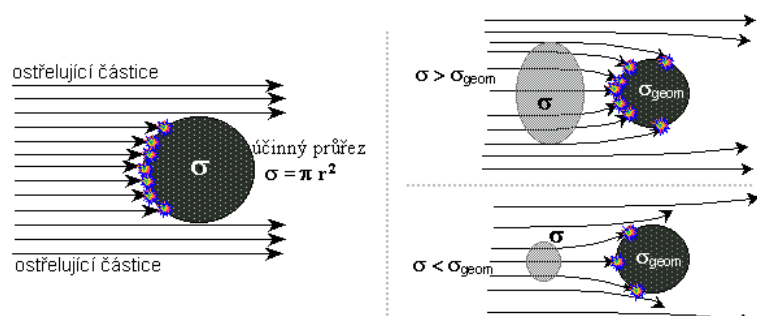
- pravděpodobnost jaderné reakce částice v daném materiálu s počtem částic N

Střední volná dráha částice λ [m]

- střední vzdálenost, kterou částice urazí v materiálu dříve, než interaguje s některým jeho jádrem

Významné interakce

- pružný rozptyl
- nepružný rozptyl
- absorpce (radiační záchyt)
- reakce n, α
- reakce n, p
- štěpení n, f

Vyjádření pravděpodobnosti jaderné reakce pomocí účinného průřezu

2.5 Jaderné reakce

Tab.2.3. Energie uvolněná při štěpení U235

Forma uvolněné energie	Uvolněná energie		Vzdálenost od místa štěpení	Zpoždění
	[MeV]	[%] přibližně		
Kinetická energie štěpných trosek	167±5	81.5	<0,1 mm	ne
Okamžité záření gama	6±1	3	~1 m	ne
Kinetická energie štěpných neutronů	5	2.5	0,1 - 1 m	ne
Rozpad štěpných trosek:				
beta	8±1,5	4	<0,1 mm	ano
gama	6±1	3	~1 m	ano
Neutrino	12±2.5	6		ano
Celková energie uvolněná na jedno štěpení	204±7	100		

2.6 Kvantifikace neutronů

Hustota počtu neutronů n [1/m³]

- počet neutronů v jednotce objemu

Hustota neutronového toku Φ [1/m².s]

- dána součinem hustoty počtu neutronů a jejich rychlosti; odpovídá celkové délce dráhy, kterou neutrony v jednotce objemu urazí za jednotku času

$$\Phi = n \cdot v$$

2. Základní poznatky z jaderné fyziky

výstupy z kapitoly

Pochopit fyzikální základy mikrosvěta

- atom je téměř „vzduchoprázdný“
- soudržnost jádra je dána celkovým množstvím a podílem počtu protonů a neutronů
- => čím větší jádro, tím větší podíl neutronů

Radioaktivita

- je všudypřítomná, záleží jen na druhu záření a jeho intenzitě
- všechny rozpady jsou prostředkem zvyšování stability

Jaderné reakce

- pružný rozptyl – princip kulečnickových koulí (zpomalování jader => šíření tepla)
- absorpce = radiační záchyt nebo štěpení
- energie ze štěpení se projevuje zejména kinetickou energií štěpných produktů (štěpných trosků a neutronů)

3. Štěpná řetězová reakce

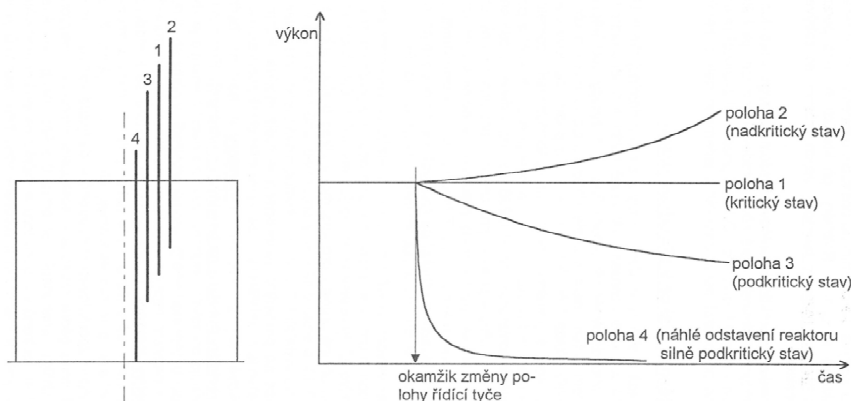
3.1 Multiplikační faktor k

- je dán poměrem počtu neutronů ve dvou po sobě následujících generacích neutronů:

$$k = \frac{n_i}{n_{i-1}}$$

Hodnoty k můžeme rozdělit na:

- kritický ($k = 1$) - počet neutronů v reakci je ustálený, reakce se udržuje samočinně
- podkritický ($k < 1$) - počet neutronů v řetězové reakci klesá, reakce se nemůže sama udržet
- nadkritický ($k > 1$) - reakce je divergentní, počet neutronů exponenciálně roste

Obr. 3.1. Závislost výkonu reaktoru na poloze řídicí tyče

3.2 Podmínky pro štěpení

a) složení paliva

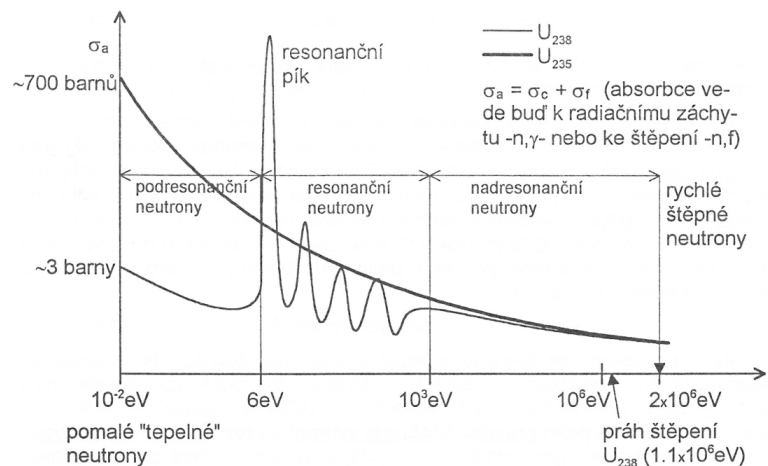
- přírodní uran
- mírně obohacený uran
- vysoce obohacené palivo

b) štěpitelnost paliva

- rychlými neutrony
- rezonančními neutrony
- tepelnými neutrony

c) typy jaderných reaktorů

- reaktory pracující na tepelných neutronech
- reaktory pracující na rychlých neutronech

Obr. 3.2. Orientační závislost účinného průřezu pro absorpci na energii neutronu pro U_{235} a U_{238}

3. Štěpná řetězová reakce

výstupy z kapitoly

Multiplikační faktor k

- kritičnost reaktoru udává, v jakém stavu se reaktor nachází
- počet neutronů v čase se mění exponenciálně

Podmínky pro štěpení

- štěpitelné je vše (cca od izotopu 230), jen je velmi různá pravděpodobnost (σ_f)
- velmi záleží na energii neutronů a na složení paliva
- pro zlepšení podmínek štěpení lze palivo obohacovat (U_{235} , U_{233} , Pu_{239})